МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
БИРО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ

НАСТАВНА ПРОГРАМА ПО

ПСИХОЛОГИЈА

ИЗБОРЕН ПРЕДМЕТ

ЗА IV ГОДИНА

јазично-уметничко подрачје
општествено-хуманистичко подрачје

Скопје, 2003 година

1. ИДЕНТИФИКАЦИОНИ ПОДАТОЦИ

1.1. Назив на наставниот предмет: ПСИХОЛОГИЈА

1.2. Вид на средно образование: гимназиско

1.3. Година на изучување на наставниот предмет: четврта

1.4. Број на часови на наставниот предмет
Број на часови неделно: 2 часа
Број на часови годишно: 66 часа

1.5. Статус на наставниот предмет: изборен

2. ЦЕЛИ НА НАСТАВНИОТ ПРЕДМЕТ

2.1. Општа цел

Учениците да се оспособат да ги разберат основните методолошки аспекти на психологијата, како и биопсихолошките, когнитивните, развојните и социокултурните процеси на човековото однесување и своите знаења практично да ги применуваат во запознавањето на себеси и другите во секојдневниот живот и во идната професија.

2.2. Конкретизирани цели

Изучувањето на оваа програма на учениците ќе им овозможи:

- да го развијат интересот за психолошките феномени и да ги сфатат вредностите на психологијата како научна и практична дисциплина;
- да се запознаат со основната психолошка терминологија и правилно да ја користат при опишувањето на однесувањето;
- да ги согледаат разликите меѓу сродните поими (осети и перцепции, илузии и халуцинации, осети и чувства, емоции и чувства);
- да ги надминат предрасудите и заблудите за психичките појави;
- да научат да ги интерпретираат своите доживувања и искуства во согласност со психолошките научни сознанија;
- да ги разберат основните истражувачки приоди што се користат во психологијата и да прават критичка анализа на резултатите од нив;
- да ја разберат поврзаноста и меѓусебната зависност на психата и телото;
- да го разберат влијанието на наследните и срединските фактори врз развојот и однесувањето на човекот;
- да ја разберат комплексноста на однесувањето и менталните процеси;
- да водат грижа за менталното здравје, како своето така и на другите луѓе;
- да применуваат техники за стимулирање на сопствените способности (меморија, интелигенција, креативност, метакогниција) со цел да постигнат личен растеж;
- да можат полесно да донесуваат информирани одлуки за себе и за другите;
- да препознаваат експлицитни манифестации на нормално и патолошко во психичкиот живот;
- да го развијат критичкото мислење (аргументирано да размислуваат за темите, да ги разгледуваат од различни аспекти);
- да развијат социјални вештини (да умеат да соработуваат со други членови од тимот при изработка на групни проекти);
- да ги разбираат и применуваат етичките принципи во психологијата;
- да ги разберат и почитуваат разликите меѓу луѓето во однос на нивната полова, социоекономска, возрасна етничка, религиска и друга припадност.

3. ПОТРЕБНИ ПРЕТХОДНИ ЗНАЕЊА

За успешно следење и совладување на програмските содржини и постигнување на целите потребни се предзнаења од следниве наставни предмети што ученикот веќе ги изучувал: биологија (VIII одделение, I и II година), социологија (II година), математика (содржини од статистика од основно училиште и I, II и III година), јазик, литература и уметности од основно училиште и од I, II и III година гимназија.

4. ОБРАЗОВЕН ПРОЦЕС

4.1. Структуирање на содржините за учење

Тематски целини	Бр. на ча-сови	Конкретни цели	Дидактички насоки*	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
1. ВОВЕД ВО ПСИХОЛОГИЈА-ТА И МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЊЕ **- предмет и подрачја на примена на психологијата** **- методи на истражување во психологијата** **- основни статистички показатели**	6	Ученикот ќе може: - да ја дефинира психологијата како научна и практична дисциплина што се занимава со менталните процеси и со однесувањето; - да ги идентификува областите во кои се користат психолошките знаења (образование, индустрија, здравје, спорт, култура, социјални дејности и сл.) и применетите психолошки дисциплини; - да ги дискутира етичките обврски во употребата на психолошките знаења; - да ги опшува и споредува квантитативните и квалитативните приоди во психолошките истражувања; - да ја објасни важноста на користењето на примерок во психолошките истражувања; - да ги искористи основните статистички	Наставникот: - насочува дискусија за научно и лаичко толкување на психичките појави; - развива дискусија за подрачјата на примена на психологијата; - развива дискусија и организира драмски работилници за етичките прашања на користењето на психолошките и “психолошките” знаења; - го објаснува карактерот на квалитативниот и квантитативниот приод и дава примери од психолошки истражувања;	- Претходните знаења од биологија; - искуствата на учениците од секојдневни-от живот. - Математика

* Дидактичките насоки се само препораки што упатуваат првенствено на користење на активни методи на учење, а наставникот е слободен во изборот на наставните методи и постапки со кои цени дека најефикасно ќе се постигнат целите на наставата.

- етички прашања на истражувањата и користењето на психологијата		показатели од дескриптивна статистика и мерките на централна тенденција при објаснување на резултати од психолошки истражувања; - да ги препознае и објасни етичките прашања во психолошките истражувањата на луѓе и на животни; што се важни за психологијата.	- организира дискусија за користењето на примерокот во психолошките истражувања; - задава задача на група ученици да дизајнира истражување на психолошки проблем; - помага на учениците во дизајнот и спроведувањето на истражувањето.	(статистика) - Биологија (дел за методите) - Искуството од секојдневниот живот
2. БИОПСИХО-ЛОГИЈА **- биолошки основи на психичкиот живот** **- осети и перцепции** **- мотивација и**	**15**	- Да ја опише невро-физиолошката основа на психичкиот живот (функцијата на ЦНС и ендокриниот систем, специјализирани функции на двете мозочни хемисфери, поврзаност на облиците на однесување со лачењето на хормоните); - да ја објасни улогата на наследството и средината во психичкиот развој на единката; - да разликува дразба и осет, осет и перцепција; - да ги примени принципите од областа на осетливоста во рекламирањето, модното дизајнирање, архитектурата, музиката; - да го објасни влијанието на срединските и персоналните фактори врз перцепцијата; - да ги разликува видовите сетилни измами (илузии и халуцинации); - да ги опише природата и карактеристиките на вниманието;	- Ги систематизира знаењата од биологијата за функцијата на ЦНС и ендокриниот систем; - покажува цртежи, слики, слај-дови или врши видео-презента-ција на структурните елементи на ЦНС и жлездите со внатрешно лачење; - поттикнува и насочува дискуси-ја за влијанието на наследството и средината во психичкиот развој на единката; - преку примери ја демонстрира разликата меѓу осетите и перцепциите; - бара од учениците да ги поврзат принципите од областа на осет-ливоста и перцепцијата со искус-тва од секојдневниот живот и со апликацијата во одредени професии;	Биологија - Искуството од секојдневниот живот

емоции; **- стрес и справување со него**		- да ја објасни мотивацијата и да ја дискутира нејзината важност за однесувањето; - да разликува биолошки и социјални мотиви; - да ја дискутира интеракцијата на физиолошките, афективните, когнитивните и бихевиористичките аспекти на емоциите; - да прави разлика меѓу емоции и чувства и да разликува различни видови емоции и чувства; - да ги објасни позитивните и негативните страни на контролата на емоциите; - да ги идентификува и објасни главните извори на стрес (конфликти и фрустрации); - да примени некои стратегии за справување со стрес.	- бара и прикажува примери за влијанието на срединските и персоналните фактори врз перцепцијата; - бара од учениците да ги издвојат сличностите и разликите меѓу илузиите и халуцинациите; - ги објаснува карактеристиките на вниманието и дава примери за секоја од нив; - организира дискусија за улогата на мотивацијата во однесувањето на човекот; - организира работилница за биолошките и социјалните мотиви; - преку примери од лично искуство бара опис на изразувањето на различни видови емоции; - презентира различни класификации на видовите емоции и чувства; - организира играње улоги за контрола на емоциите и развива дискусија; - ги објаснува поимите *фрустрација* и *конфликт* и поттикнува дискусија за нивното влијание во појавата на стрес;	- Ликовна култура - Музичка култура

3. КОГНИТИВНА ПСИХОЛОГИЈА **- учење и помнење**	**13**	- Да ги разликува основните видови учење (класично условување, инструментално и когнитивно учење); - да ги опише трите основни фази во обработката на информациите; - да ги разликува краткотрајната и долготрајната меморија; - да користи техники за подобрување на помнењето;	- го објаснува и илустрира со примери влијанието на одбранбените механизми и когнитивните стратегии (решавање проблеми и др.) во справувањето со стрес; - ги презентира механизмите на основните видови учење и ги поврзува со секојдневното искуство; - ги објаснува кодирањето, складирањето и извлекувањето на информациите од меморијата; - ги наведува и објаснува карактеристиките на краткотрајната и долготрајната меморија; - организира работилница за техники за подобрување на помнењето;	- Социологија - Искуството на учениците од секојдневниот живот
- мислење и јазик		- да ги објасни претставите и поимите како средства на мисловната активност; - да примени стратегии за решавање проблеми и донесување одлуки; - да ги опише структурните карактеристики на јазикот и говорот; - да прави разлика меѓу говорот кај човекот и комуникацијата кај животните; - да ги дискутира различните хипотези за односот меѓу мислењето и говорот;	- ги објаснува средствата и текот на мисловната активност; - презентира стратегии за решавање проблеми и донесување одлуки; - ги објаснува карактеристиките на јазикот и говорот; - организира дебата за сличностите и разликите меѓу говорот кај човекот и комуникацијата кај животните;	

			- презентира научни сфаќања за односот меѓу говорот и мислењето;	
- состојби на свеста		- да ги опише карактеристиките на спиењето и да објасни зошто спиеме; - да ги објасни измените на свеста предизвикани од дроги и психоактивни супстанци.	- научно ги објаснува текот на спиењето и потребата за спиење; - организира дискусија за влијанието на дрогите и другите психоактивни супстанци врз свеста на индивидуата.	- Мајчин јазик и литература; - секојдневното искуство;
4. РАЗВОЈ НА ПСИХИЧКИОТ ЖИВОТ **- настанување и развој на психичкиот живот** **- филогенетски развој** **- фактори на психичкиот развој на човекот** **- онтогенетски развој** **- периоди на развој** **- развојот како долготраен процес**	**10**	- Да ги опише основните карактеристики на развојот на живата материја (надразливост, осетливост, пластичност) и трите нивоа на развој на психичкиот живот (инстинкти, навики, интелектуално однесување); - да ги објасни и разликува поимите филогенетски и онтогенетски развој; - да го објасни развојот како долгорочен процес кој трае низ целиот живот; - да ги опише факторите за развојот на личноста и да ја објаснува нивната поврзаност и условеност; - да прави разлика помеѓу биолошките и социјалните фактори и самоактивноста, и да го објасни нивното влијание врз психичкиот развој; - да ги објасни основните карактеристики на лонгитудиналниот и трансферзалниот приод во истражувањето на развојот; - да ги идентификува развојните периоди и да ги опише нивните карактеристики; - да го дискутира значењето на раното	- Дава објаснување на основните карактеристики на развојот на живата материја; - бара од учениците преку примери да ги демонстрираат разликите помеѓу трите нивоа на развој на психичкиот живот; - ги објаснува поимите филогенетски и онтогенетски развој; - организира дискусија за влијанието на факторите во развојот на индивидуата; - ги објаснува основните приоди во истражувањето на развојот; - ги објаснува развојните периоди и поттикнува дискусија за карактеристиките на секој од периодите; - презентира сознанија и резултати од научни истражувања за значењето на раното искуство;	- Претходните знаења од биологија - Искуството на учениците од секојдневни-от живот

- теориски приоди во објаснувањето на развојот **- влијанието на технологијата врз развојот**		искуство врз основа на научни истражувања и лично искуство; - да ја дискутира улогата на родителите, училиштето и врсниците во развојот - да дискутира за влијанието на културата врз развојот; - да ги опише карактеристиките на адолецентниот период користејќи самонабљувување; - да ги примени принципите на развојот во сопственото искуство; - да го опише преминот од еден во друг развоен стадиум; - да дискутира за бројните морални дилеми со кои се сретнува младиот човек; - да ги опише карактеристиките на зрела личност; - да ги објасни основните теориски приоди во објаснувањето на развојот (психоаналитички, бихевиористички, когнитивистички); - да го дискутира влијанието на технологијата врз квалитетот на живеењето; - да дебатира за негативните ефекти на медиумите, односно дали насилството во медиумите предизвикува агресивно однесување.	- иницира и насочува дискусија за влијанието на социјалните агенси врз развојот на индивидуата; - ги поттикнува учениците на самонабљудување и анализирање на сопственото однесување во разни ситуации; - бара од учениците поврзување на содржините со искуствата од секојдневниот живот; - ги систематизира знаењата за промените настанати низ развојот во сите сфери на психичкиот животот; - ги објаснува основните карактеристики на главните теориски пристапи во објаснувањето на развојот на личноста; - организира дебати за влијанието на технолошкиот развој врз квалитетот на живеењето.	- Филозофија - Искуството од секојдневни-от живот
5. СОЦИОКУЛТУРНИ АСПЕКТИ НА ОДНЕСУВАЊЕТО	**20**	- Да ја дефинира личноста како уникатна организација на особини на индивидуата што го определуваат начинот на мислење, чувствување и делување;	- организира бура на идеи “што е личност”; -организира работилница во која учениците ги идентификуваат	- Искуството од секојдневниот живот

- личност и теории за личноста **- особини на личноста и нивно оценување** **- индивидуални разлики** **- психички**		- да ги набројува и опишува основните особини на личноста (карактер, темперамент, способности, интереси); - да прави разлика меѓу објективните и проективните техники за оценување на личноста; - да ги дефинира и објасни основните карактеристики на тестовите на личноста (валидност, релијабилност); - да ги објасни влијанието на наследството и средината на формирањето на личноста; - да ја дефинира интелигенцијата преку поврзување со когнитивните вештини и стратегии; - да го опише развојот на интелигенцијата во текот на животот; - да ги опише основните теории на интелигенцијата (психометриски наспроти теориите за мултипла интелигенција); - да опише основните поставки во тестирањето на интелигенцијата; - да ја објасни поврзаноста меѓу интелигенцијата и постигањата. - да ги наброи и објасни најчестите показатели на пореметено однесување;	своите особини; - елаборира како личноста ја објасува константноста и индивидуалните разлики; - објаснува и демонстрира техники за оценување на личноста; - организира дискусија за карактеристиките на добар тест на личност; - организира дискусија за влија-нието на средината и наследст-вото во формирањето на личноста; - информира за резултати од научни истражувања за личноста; - организира бура на идеи “што е интелигенција”; - објаснува сфаќања за интели-генцијата и начините на мерење; -организира дискусија за карактеристики на добар тест за интелигенција; - покажува и демонстрира тестови за мерење на интелигенција; - организира дискусија за факторите на постигањата; - прикажува податоци од научни истражувања; - организира дискусија за нормално и ненормално, за	 - литература - ликовна и музичка уметност - Искуството од секојдневен живот

пореметувања на личноста **- социјални и културни димензии на однесувањето**		- да го поврзе судот за нормално и ненормално со општествениот контекст и да го дискутира прашањето на етикетирањето поврзано со психичките нарушувања; - да ги опише најпознатите причини за психичките нарушувања и да ја објаснува и дискутира превенцијата на менталното здравје; - да ги опише основните приоди во третманот на психичките нарушувања (биомедицински, психоаналитички, бихевиорален, когнитивен); - да ја објасни перцепцијата на личноста и факторите што влијаат на неа; - да опише како атрибуцијата влијае на објаснување на однесувањето; - да ги разликува ставовите од другите особини на личноста и да го објаснува нивното формирање; - да дискутира како социјалните (пол, етницитет, професија, место на живеење и сл.) и културните (образование, интереси) категории влијаат врз однесувањето; - да го опише и дискутира влијанието на другите луѓе врз однесувањето на индивидуата; - да ја објаснува природата на предрасудите и дискриминацијата; - да ја опишува и објаснува природата на конформизмот;	причините на пореметено однесување; - објаснува видливи карактеристики на нарушено однесување; - објаснува приоди во третман на психички нарушувања; - организира дискусија за менталното здравје и превенцијата; - организира дискусија за етичките прашања на третманот на психичките нарушувања; - огранизира работилници за перцепција на личноста; -организира дискусија за факторите на перцепцијата; - ја објаснува атрибуцијата и организира дискусија за нејзиното влијание врз однесувањето; - презентира резултати од научни истражувања; - го објаснува поимот и природата на ставовите и организира дискусија за нивно влијание на однесувањето; - организира дискусија за влијанието на социјалните и културните карактеристики врз однесувањето; - организира дискусија за предрасуди, стереотипи, дискриминација, конформизам, алтруизам, агресивно однесување;	- Искуството од секојдневен живот Социологија

		- да ја дискутира природата на алтруизмот; - да дискутира за природата и последиците од агресивното однесување.	- презентира резултати од научни истражувања; - организира симулации и демонстрации на конформистичко однесување, алтруистичко однесување; - организира дискусија за природата на конфликтите и начините на нивно разрешување.	

4.2. Наставни методи и активности на учење

Според зацртаните цели на наставната програма по психологија покрај традиционалните методи (предавање, работа со текст) треба да се користат и методи на активно учење: насочена дискусија, играње на улоги, учење преку откривање, техники на продуктивно мислење, групна работа, изработка практични трудови, графички организатори, дебатни техники и др.
Од учениците ќе се бара да доаѓаат до информации од различни извори, потоа да ги анализираат, синтетизираат и презентираат во вид на усни и презентации и практични изведби.
Прашањата и задачите од наставникот треба да бидат првенствено насочени кон барање мислења, продуцирање идеи, анализа и аргументација на ставовите. На учениците треба да им се даде можност и сами да поставуваат прашања на кои ќе бараат одговори од разни извори и преку истражувања.

Најчести активности на ученикот: слуша, чита, набљудува, забележува, реагира, бележи, подредува, поврзува, објаснува, анализира, воопштува, заклучува,открива, дискутира, прашува, игра улоги, зазема став, проценува, истражува.

Вообичаени активности на наставникот: планира, организира, обезбедува средства и материјали, излага, објаснува, насочува, прашува, дискутира, поттикнува, оценува, упатува, ја анализира и проценува сопствената работа.

4.3. Организација и реализација на наставата

Наставниот предмет се изучува со два часа неделно во текот на една учебна година. Наставните содржини се во функција на општото образование, професинална ориентација и личен развој. Наставата се реализира според глобалното и тематското планирање на содржините и активностите.
Начинот и длабочината на обработката на одделни теми од програмата треба да се прилагоди на интересите на учениците, актуелните случувања во непоредната средина и во општеството и условите во училиштето. Пожелно е наставникот да ги има предвид посебните афинитети на учениците и со методите што ги користи и задачите што ги задава да прави диференцијација според содржините и според интересите и потенцијалите на учениците.
По правило, наставата се одржува во кабинет или во училница. Некои содржини можат да се реализираат и на други места (театар, галерија, болница и сл.).
Во реализацијата на наставата, покрај наставникот, можат да се вклучат и други стручни лица.

4.4. Наставни средства и помагала

Во наставата се користат техничките средства со кои располага училиштето (графоскоп, дијапроектор, видеорикордер, видеокамера, касетофон, фотокопир, компјутер и сл.).
Наставникот треба да користи прирачник за реализација на програмата, нагледни средства како шеми, слики, модели, фотографии, видеоснимки, тестови, написи и сл. Потребно е училиштето да поседува психолошка литература (книги, списанија) што ќе ја користат наставникот и учениците, а препорачливо е на наставникот и на учениците да им е достапна и Интернет врска.
Неопходно е учениците да користат учебник соодветен на наставната програма.

5. ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Оценувањето на учениците се врши континуирано со користење на различни методи и инструменти (усно презентирање, есејски трудови, тестови, ученички проекти, чек листи, систематско набљудување на практичните изведувања).
Стандардите и критериумите за оценување на учениците произлегуваат од наставната програма и учебникот[1]. Со нив наставникот треба да ги запознае учениците на почетокот на изучувањето на програмата. Постапките за оценување, исто така, треба да им бидат однапред познати на учениците.

[1] Додека не бидат донесени други видови стандарди.

Во текот на годината се врши формативно оценување во функција на насочување на учењето и покачувањето на нивото на постигањата. Се користат и постапки за самооценување и заемно оценување.
Во секое полугодие ученикот добива најмалку две сумативни оценки.

6. КАДРОВСКИ И МАТЕРИЈАЛНИ УСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА

6.1. Основни карактеристики на наставникот

Покрај условите пропишани со Законот за средно образование наставникот треба да поседува квалитетни стручни знаења од предметот, постојано да ги осовременува и да ги поврзува со актуелните настани што можат да се поврзат со програмските содржини. Наставникот треба да поседува професионални квалитети: да располага со репертоар на наставни методи и техники, да формира збирка на наставни средства, да е организиран, систематичен, да умее да ги користи техничките средства кои му се потребни.

Тој треба да покажува и лични особини потребни за постигнување на целите на предметот: вештини за комуникација, разбирање на емоциите на други, толерантност за поинакви мислења, почитување на индивидуалните разлики, немање предрасуди, способности за конструктивно решавање конфликти.

6.2. Стандард за наставен кадар

Наставата по психологија ја реализира лице што завршило студии по психологија.

6.3. Стандард за простор и опрема

Наставата се реализира во кабинет или класична училница. Училницата треба да биде опремена со соодветни наставни материјали и да бидат на располагање техничките наставни средства со кои располага училиштето.

7. ДАТУМ НА ИЗРАБОТКА И НОСИТЕЛИ НА ИЗРАБОТКАТА НА ПРОГРАМАТА

7.1. Датум на изработка: ноември 2003

7.2. Состав на работната група

- м-р Горица Мицковска, самостоен педагошки советник, Биро за развој на образованието
- м-р Елена Лешковска, асистент, Институт за психологија, Филозофски факултет, Скопје
- Тони Анев, професор, Гимназија "Орце Николов", Скопје
- Енѓелуше Лимани, професор, Гимназија "Зеф Љуш Марку", Скопје

8. ПОЧЕТОК НА ПРИМЕНА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Датум на започнување: 01.09.2004 година

9. ОДОБРУВАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Наставната програма по психологија ја одобри (донесе) ____

____со решение број____________________од ________________година.